

MŰVELTSÉG ÉS OSZTÁLYHARCZ.

I.

Nagy tévedés volna azt hinni, hogy az osztályharcz az uralkodó és elnyomott osztály között csupán csak a gazdasági helyzet javítására irányul. Látszólag ugyan így áll a dolog, de a valóságban nem. Mert hiszen az elnyomott osztály esetleg tudomást szerezhethet gazdasági és más tekintetben való elnyomásáról: még sem fog eszébe sem jutni csak elégedetlennek is lenni meglevő állapotával. Oroszország egynéhány visszamaradt részében hiába beszélne valaki a nyomorgó muzsiknak arról, hogy tán még sincs rendén a papság, a főnemesség nagy gazdasága és a muzsik nagy szegénysége. A muzsik csak nevetne ezen s bolondnak tartaná azt, a ki nem találná helyénvalónak az állapotokat úgy, a mint vannak. Igaz, ha ép olykor hallja a muzsik e szavakat, midőn nyomora a rendesnél is nagyobb, midőn a rendesnél is többet éheznek, megeshetik, hogy ilyenkor kaszához kap s tüzes üszköt vet a földesúr házára ... De ez még nem osztályharcz, ez csak az éhes gyomor vezérelte támadás azok ellen, kiknek van elég kenyerek. Hogy nem osztályharcz, legjobban kitetszik abból, hogy szigorral, vagy egy darab odavetett kenyérral az egész mozgalom elfojtható. Különösen az utóbbival. Ilyen éhség-harczok voltak nálunk a Dózsa-féle, meg a Hóra- és Kloska-féle lázadások. Mind a kettő nyom nélkül le volt verhető, nem egy eszméért, hanem gyomrukért küzdve az elnyomottak.

Az osztályharcz nem *csak* kenyeret követel. Hiszen a nemesség osztályharczának a reformáció idején, vagy a polgárság osztályharczának a 48-as időkben egyáltalán nem az volt az indító oka, mintha a nemességnek vagy a polgárságnak nem lett volna meg a mindennapi betevő falatja. Sőt ellenkezőleg! Ha az osztályharcz csak anyagiakért folyrna, akkor napjainkban a szocializmusnak nem terjednie, hanem hanyatlania kellene, hiszen statisztikailag kimutatható, hogy a munkásság jóléte az utóbbi évtizedekben erősen megnövekedett. S végre is,

az emberi nem lealacsonyításának kellene tekintenünk, ha világtörténeti momentumok csak éhes gyomrok eredői lennének!

Az osztályharcot illetően több szociológus úgy vélekedik, hogy az akkor tör ki, midőn az elnyomott osztály gazdasági helyzete folytán osztálya elnyomottságának tudatára ébred. Ez a meghatározás azonban hiányos. És pedig azért, mert nem mondja meg, hogy *mikor* ébred az elnyomott osztály gazdasági helyzetének tudatára? E nélkül pedig az egész elmélet homályos és ködös, mivelhogy a történelemben azt látjuk, hogy egy bizonyos nagyobb korszakban átlag véve alig változik az elnyomott osztály gazdasági helyzete, s mégis, eleinte teljes a nyugalom az elnyomott osztály részén, később pedig kitör a harc az uralkodó osztálylyal szemben. Megközelítőleg ugyanazon gazdasági helyzet mellett hogy lehetett először béke, azután harc, ha a gazdasági helyzet ébreszti öntudatra az elnyomott osztályt? Nyilván, a gazdasági helyzeten kívül egyéb is közrejátszik az osztályharc kitörésénél *s nem maga a gazdasági helyzet az, a mi az elnyomott osztályt öntudatra ébreszti!* Egy bizonyos fokú műveltség volna talán az „öntudatra ébresztő?” Aligha, mert az ugyanegy osztályba tartozó egyének műveltségi foka ugyanegy időben átlag véve egyenlő, s mégis azt látjuk, hogy az elnyomott osztálynak csak egyik része folytat harcot, a másik tovább is helyesnek találja a régi állapotot s csak lassan vonatik bele a küzdelembe. Pedig átlagosan egyforma műveltség mellett egy időben kellett volna az elnyomottság tudatára ébredni, ha t. i. egy kulturális állapot eléréséhez volna kötve az öntudatra ébredés. Magyarazatot tehát sem a gazdasági helyzet, sem a műveltségi állapot nem nyújt, s inkább úgy látszik, valamely individuális tényező az, a mi a gazdasági elnyomottság tudatára ébreszti az elnyomott osztály minden egyes tagját.

Ez az individuális tényező: az *emberi méltóságra* való ráeszmélés.

Mit értünk emberi méltóság alatt? Mint minden érzelmi momentum — mert ez is az — úgy ennek meghatározása sem könnyű. Bizonyos az, hogy alapja: az egyén szabad rendelkezési joga, a Kant-féle *Selbstbestimmung*. Vagyis: az egyén saját belátása szerint él s személyével senki sem rendelkezik, csak ő maga. Ebből pedig az következik, hogy minden törvény, a mi ő reá vonatkozik, s a minnek ő aláveti magát: csak az ő közreműködésével és hozzájárulásával hozható. Szóval az egyén szabad s ennél fogva áll reá nézve az elv, hogy „nihil de nobis, sine nobis”.

Világos azonban, hogy abban a pillanatban, a midőn az elnyomott osztály valamelyik tagja ebben az eszmekörben mozog, rögtön arra a következményre jut, hogy az uralkodó osztály nálánál semmivel sem különb. És pedig azért, mert eddig csak az uralkodó osztály tagjai voltak szabadok — sőt ők hoztak törvényeket az elnyomott osztály tagjairól is, azoknak minden hozzászólása nélkül — s így mintegy felsőbb lények viselkedtek az elnyomott osztálylyal szemben. Az elnyo-

mott osztály azon tagja azonban, a ki érzi magában *ezt* a szabadságot, nem talál semmi jogalapot az uralkodó osztály kiváltságához, hirdeti, hogy annak sincs több joga ehhez, mint az ő osztályának s kívánja hogy a maga, mint osztálytársai számára is az önrendelkezési jogot, az *egyenlőség* alapján is.

Az elnyomott osztály tehát hirdeti az egyenlőséget. Lehetetlen azonban az elnyomott osztálynak ekkor észre nem vennie azt, hogy egyrészt mily különbség van az uralkodó osztályhoz tartozó munkaerők s az ő osztályához tartozó munkaerők honorálása között, másrészt, hogy épen ennek alapján az uralkodó osztály gazdaságilag mennyire kizsákmányolja az elnyomott osztályt! A tudat, hogy épen az elnyomott osztály munkája az, a min a fennálló társadalmi berendezkedés nyugszik, csak még növeli az egyenlőség érzetét, intenzívebbé teszi az önrendelkezésre szóló törekvést s a társadalmi berendezkedés *hatalmi szempontból* való mérlegelésre ad alkalmat, a minek eredményeképp oly társadalmi rendszerre törekszik, a mely az egész elnyomott osztálynak igazságos helyzetet biztosít.

Az emberi méltóság érzetében tehát — átvive ezt az emberek komplexumából álló osztályra — körülbelül ezek a gondolatok rejtőznek. Minthogy azonban az emberi méltóság „érzete” tulajdonképen egy érzelem: nem függ egy *bizonyos* műveltségi foktól az arra való ráeszmélés. Azonkívül pedig nem olyasmi, a mire csak mindenki önmagától jöhet rá, inkább felvilágosítás, tanítás útján terjed a tudata; a ki azonban először ráeszmél önmagától, az mindenesetre magasabb intelligenciájú és mélyebb gondolkodású osztálytársainál. így most már érthetjük, hogy az ugyanazon gazdasági viszonyok között élő osztályban miért látunk először nyugalmat, aztán forrongást, majd harcztot: a gazdasági és más tekintetekben való elnyomás, csak az emberi méltóságon való eszméléskor vétetik, észre ez pedig — mint-főntebb láttuk — nem függ csupán a gazdasági helyzettől. Úgyszintén érthetjük az osztályharcz individualizációját is, minthogy az emberi méltóságra való eszmélés nem egy *bizonyos* műveltségi foktól, hanem a lassankint továbbhaladó és terjedő tanítástól, felvilágosítástól függ — a minek a sikere kétséges is lehet — az emberi méltóság tudatára nem eszmél valamennyi tagja az osztálynak, csak szórványosan, lassan, fokozatosan.

Most már láthatjuk a különbséget az éhség-harcz és az osztályharcz között. Az elsőnél a fékevesztett önfentartási ösztön vad és véres jelenetekben nyilvánul. Időközönként lobban fel, a nélkül, hogy az egyes kitörések között valami összefüggés volna. Mindig momentán kívánások teljesítését kívánja, melynek rugója mindig egy: az éhség. S a kívánások határa is — ennek megfelelőleg — szűk korlátok között mozog: dézsma, robot könnyítése, élelmiszerek árának leszállítása stb.

Az osztályharcz ellenben nem gazdasági okokból indul ki, legalább nem közvetlenül. De épen a „nihil de nobis sine nobis” elvénél

fogva igyekszik az elnyomott osztály minden ügybe, mely saját osztályát érdekli — s így főleg a gazdaságokba, mint a melyik a legérezhetőbben érinti — beleszólani s ott erejével érvényesülni. Ez okozza azután a csalódást, hogy mi a gazdasági helyzetet tekintjük oknak az osztályharcra. Az osztályharc nem az önfentartásért s nem pillanatnyi kívánalmakért folyik. Véres jelenetei ritkábbak, valamint vehemensebb kitörései is, de ezen jelenségek egymással összefüggők s közös rugójuk az emberi méltóság kiküzdése. Minthogy pedig az a meglévő rendszerben el nem érhető, a kívánalmak egy új rendszer érdekét szolgálják. A harc nem kenyérért, de egy *eszméért* folyik s így csak késleltethető, de ki nem irtható.

II.

Tekintsünk most végig egy osztályharcz lefolyásán. Mint mondtuk: az osztályharcz kritériuma a törekvés az emberi méltóság elérésére. Azonban annak felismerése, hogy valamely helyzet nem felel meg az emberi méltóságnak: fejlettebb intelligenciát tételez föl. Az elnyomott osztálynak azon tagja tehát, a ki ezt — inkább megérzi, mint — megérti: *az intelligencia magasabb fokán áll*. Ámde az emberi természetben fekszik, hogy az, a ki e gondolatra rátalált, azt sorsának részeseivel közli. Ám nemcsak közli, de meg is akarja nyerni őket a maga számára. Nem helyes ez az állapot, küzdeni kell egy másikért, egy jobbért! Így kezdődik az agitáció.

De ez nem oly könnyű dolog. Be kell bizonyítani, miért nem helyes a meglévő állapot s hogyan képzelhető egy másik, egy jobb. De — elképzelhetjük — ehhez mindhez tudás, műveltség kell.

Lassankint tért hódít az eszme. De a küzdelem semmit sem ér, nem válhatik hathatósabbá, ha azok, kik egyetértenek, össze nem fogódkodnak, válllvetve nem küzdenek. Tömörülni kell! Lehetőleg azonban oly tömörülést kell létrehozni, mely az uralkodó osztály hatalmi szervezeteinek a lehetőségig ellent tud állni, tehát lehetőleg az uralkodó osztály szervezeteivel egy nívón álló *szervezeteket*. De ehhez oly tudás, művelődés szükségeltetik, a mely minél közelebb áll az uralkodó osztályéhoz.

A mozgalom növekedtével azonban az uralkodó osztályt tudományos téren is megtámadja az elnyomott osztály. Vádjait, kívánságait ki kell fejteni, a valószínű ellenvetéseket vissza kell verni; ki kell mutatni a kívánságok jogosságát, s a mi fő: ki kell mutatni kivihetőségét, mert ellenkező esetben az egész mozgalom az álmvilágba tartozik s nevetségessé válik. De ehhez ismét tudomány és műveltség kell, még pedig az uralkodó osztályéval egyenlő, sőt lehetőleg több!

Közben a mozgalom mindinkább növekszik. Mind több és több tagja az osztálynak szerzi meg azt a műveltséget, a mi szükséges az eszme megértéséhez, terjesztéséhez, megvédéséhez, kivihetőségének bebi-

zonyításához, az ellenpártiak visszavetéséhez, véleményük megcáfolásához. S mindegyik tagja az elnyomott osztálynak, a ki már erre képes: elsajátította az uralkodó osztály átlagos műveltségét és tudását, sőt többet amazénál.

S végre eljön az a nap, midőn összeütközik a két osztály egymással. Az elnyomott osztály természetszerűleg mindig nagyobb számú az elnyomónál. Ám a számbeli arány nem határoz: itt jut érvényre a szervezet fontossága, döntő érvénye, a mihez mindhez az uralkodó osztályéval egyenrangú tudás, műveltség kell *minden egyes individuumnál*. S evvel még nincs vége a dolognak. Győzelme esetleg bekövetkezhetik óriási túlnyomó erejénél fogva: de hiszen az elnyomott osztály — természetszerűleg — uralkodásra akar jutni. S ha uralkodni kíván: nem egy, nem száz, hanem ezer meg ezer emberre van szüksége, kik képesek az új elvnek megfelelőleg uralkodni: vezetni az államot, betölteni a hivatalokat stb., stb. S hogy ehhez elég embert előállíthassanak: ismét tudomány és műveltség kell, olyan, a mely az egész elnyomott osztályt áthatja s a mely nemcsak eléri, de felül is múlja az azelőtt uralkodó osztály tudását, műveltségét, s így egy *új kultúra* alapját veti meg.

E szerint az elnyomott osztály csak akkor képes megdönteni az uralkodó osztály hatalmát, midőn átlagos műveltsége eléri vagy felülmúlja az uralkodó osztály műveltségét. Ellenkező esetben nem. *Ez magyarázza azt a nagy kulturmozgalmat, a mit minden osztályharcznál észlelhetünk.*

Nézzük most már a történelmet, igazolja-e az ezen elméletet?

Az ókorak egyik legszemléltetőbb osztályharcza a római plebejusok és patriciusok között folyt le. Csak egyes momentumokat jegyezzünk meg e harczból: a plebejusok secessiója már igen erős szervezetségre, a néptribunok jogainak megállapítása az emberi jogok felismerésére vall. Még ekkor azonban szó sincs a plebejusok és patriciusok egyenjogosításáról. Csak a plebejusok gazdasági helyzetének javulása után — a mely természetesen a szellemiekben való előhaladás fő feltétele — lépnek föl a tribünök egymásután azon javaslatokkal, a melyeknek következtében a plebejusok teljesen egyenjogosíttatnak a patriciusokkal. Tudjuk, hogy Rómára ez abszolúte nem volt káros, tehát a plebs megfelelt azoknak a jogoknak, a melyet magának kiküzdött: a miből az következik, hogy a patriciusok műveltségi fokát elérte.

A középkorban a papság kezében van a hatalom. Csak lassan-lassan osztja meg azt a főnemességgel, mikor a főnemesség is megszerezte már azt a műveltségi fokot, a melyen a papság állott.

Mindeздеig azonban két dolog jellemző ez osztályharczokra: rendkívül soká tartanak, s ama nagy művelődésre, való törekvést — a melyről az előbb szólottunk — nem mutatják fel. De csak *látszólag*, a mely látszólagosságnak meg van a maga oka. Tudniillik: nem volt megadva a mód, az eszköz a szemmel láthatólag előrehaladó művelő-

désre, nem volt könyv s így az elnyomott osztály művelődése csak lassan, fokozatosan mehetett végbe.

Gutenberg találmánya után azonban a viszonyok a művelődés — s így az osztályharcz terén — óriásilag megváltoztak. Láthatjuk ezt rögtön a reformációnál, a mely jórészt a köznemesség harca volt a főpapság és főnemesség ellen. A könyvnyomtatás felfedezésével meg volt adva a mód az eszme minél szélesebb körben való terjesztésére, minél nagyobb tömegek mozgásba hozatalára; a minek megértéséhez azonban a népet művelni kellett, ezért az az óriási igyekezet a reformátoroknál a kultúra terjesztésére és növelésére. Egyes helyeken, mint például Hollandiában, a köznemesség eléggé művelt volt győzelme kivívására, másutt, mint nálunk is, a zavaros politikai és háborús viszonyok miatt a műveltségnek ez a terjesztése nem sikerült eléggé. Bármily nagy volt a reformátorok buzgalma, az a külföldiekéhez képest elenyésző volt s ebben óriási szerepet játszott az is, hogy nyomdák is igen kis számmal voltak. Magyarországnak a kultúrában való visszamaradása a külföldhöz képest ekkortól s főleg e miatt datálódik, bár az előbbi időkhöz képest a kultúra — éppen a reformáció hatása folytán — nagyot emelkedett.

Korunkban szinte fölösleges rámutatnunk a kultúra hatására az osztályharczokban. Hiszen tudjuk jól, hogy pl. a külföldi polgárság mily hatalmas léptekkel haladt előre a művelődés terén, míg 48-as küzdelmei megvívására került a sor s tudjuk azt is, hogy ez a polgárság nem csak elérte, de felül is múlta már a nemesség átlagos műveltségét. S napjainkban a szociálizmus a legnagyobb erő kifejtést viszi véghez a munkásnép szellemi nivójának emelése körül. S nem is számíthat addig győzelemre, míg a munkásosztály szellemi nivóját egy vonalra nem emeli a polgári osztály szellemi nivójával.

A történet ilyformán tényleg azt bizonyítja, hogy az elnyomott osztály csak akkor győz az uralkodó osztály felett, midőn annak műveltségi nivóját elérte. De ebből az következik, hogy ha nem érte el e műveltségi fokot, akkor nem is győzhet. Hogy mennyire igaz ez, legjobban bizonyítja a francia 1848-iki vörös republikánus, vagy talán inkább szociálista-köztársasági alkotmány, a mely rövid néhány hónap alatt megbukott éppen a munkásnép értelmi hátramaradottsága miatt. Jogaikkal élni nem tudtak — jobban mondva visszaéltek vele — az uralomra még alkalmatlanok és képtelenek voltak. Bukniok *kellett* tehát — s ebben a *történeti élet* bizonyos *teleológiáját*, célszerűségi irányba való haladását — vagyunk hajlandók látni. Az uralmat csak az bírhatja, ki kellő tehetséggel bír annak viselésére! Kár tehát oly szánozva beszélnünk arról, hogy pl. a középkorban a papságé volt a hatalom. Az övé volt, mert más osztály nem is lett volna képes élni azon hatalommal, nem is tudta volna kormányozni az államot. Viszont teleológikus fejlődés mellett ép oly hiábavaló régebbi kort jobbnak ítélni a mainál s annak visszaállítására törekedni!

Egyszersmind ugyancsak az átlagos műveltség közötti különbség magyarázza azt a jelenséget, hogy a hol két osztály küzdött együtt egy harmadik ellen: a győzedelmes két osztály közül az egyik ismét elnyomottá lett. Pl. a nemesség ellen való küzdelemben a felszabadult jobbágyság a polgári osztály alá került.

Minthogy az osztályharczban az elnyomott osztály — mintegy ösztönszerűleg is — kultúrájának emelésén fáradozik, szinte azt mondhatnók, hogy a kultúra, a tudás után való vágy benne sokkal intenzívebb, sokkal erősebb, mint az uralkodó osztályban. Ezért, hogy a mikor az elnyomott osztály eléri az uralkodó osztály műveltségi fokát, a mikor már össze is csap vele a hatalomért: az elnyomott osztálynak oly sok kiváló tagja akad. Ezek a kultúrára törekvő elnyomott osztálynak mintegy *szellemi kijegeczesedései*. (Voltaire, Rousseau, Petőfi, Kossuth.) Az ő születésük épen abban az időben nem véletlen, hanem történeti szükségesség. Az osztályharczok megszülik a maguk gyermekeit, izzó, forrongó menükben *ilyenkor a nagy idők formálják a nagy embereket* és nem megfordítva.

A „knowledge is power” elve ilyenformán nem csak az egyénre áll, de áll egész osztályokra is. S minthogy az osztályharcz alapján álló elnyomott osztály kultúrára, művelődésre törekszik: *az osztályharcz egy nagy kulturtényezőnek, a kultúra hatalmas előmozdítójának tekintendő.*

Képes Ernő.